

Vilhelm Moberg och munspelet

I Ulf Nilssons intressanta artikel om Vilhelm Moberg i nr 1 finns, mot slutet, en lustig knorr som ger mig minnesblixtar. Apropå det offentliga möte i Uppsala inför tidningsstarten hösten 1971, dit både Moberg och Sven Delblanc var inbjudna som talare, skriver Nilsson:

”Moberg passade väl in på våra paroller om folkets kultur och försvara yttrande- och tryckfriheten men hade nog haft konflikter med redaktionen om tolkningen av antiimperialism.”

Ja, säg den av oss fibbare som inte någon gång under tidningens fyrtioåriga historia varit oenig om tolkningen av parollen antiimperialismen!

Ändå missar Ulf Nilsson kärnan i Mobergs förhållande till projektet Folket i Bild/Kulturfront. Och det är inte konstigt. Trots att så många år förflutit har ännu ingen skrivit tidningens och föreningens historia, och en del som var med i början har till och med hunnit avlida.

Nilssons artikel får mig — och Margareta — att dra oss till minnes detta möte som blev starten för Uppsalaavdelningen, länge den största FiB-avdelningen i Sverige. Vi hade vid den här tiden båda påbörjat våra doktorandstudier, jag i fysik, Margareta i litteraturhistoria. Sven Delblanc var då, vid sidan av författarskapet, lärare och docent på litteraturhistoriska institutionen.

Vi bodde i en studentlägenhet på Väktargatan, och en dag i början av höstterminen kom en granne förbi. Han hette Tore Lundström och vi kände honom, lustigt nog, på grund av att hans fru, Elisabeth Kylberg, hade intervjuat Margareta om hennes kostvanor. Elisabeth studerade nutritionslära. Tore hade börjat doktorera i kulturgeografi.

– Har ni fått brevet om nya Folket i Bild? Borde vi inte göra nånting här i Uppsala?

Margareta, som precis börjat skriva i Bonniers Litterära Magasin, hade också mycket riktigt fått brev från BLM-redaktören Jan Stolpe om att vi borde sätta in 250 kronor till en fond för att starta en ny oberoende tidning. Stolpe var med i den grupp som tillsammans med Jan Myrdal tagit initiativet till projektet. 250 kronor var mycket pengar på den tiden, det motsvarade drygt två månadshyror för oss fattiga studenter. Men vi hade ändå övervägt att betala och gå med.

Tores fråga tog därför omedelbart skruv. Vi var ju redan politiskt engagerade, mot kriget i Vietnam, om än inte särskilt aktiva.

Vi satt sedan hela eftermiddagen och planerade. Resultatet blev en lista med folk vi kände och ett upprop för ett konstituerande möte för att bilda en arbetsgrupp för FiB/K i Uppsala..

Vilken tur att vi var så oerfarna! Annars hade vi förstått hur omöjligt allt var. Vi hade ingen lokal, ingen organisation, inte ens råd med porto. Så vi tillverkade med hjälp av vår reseskrivmaskin (av märket Facit) och en massa karbonpapper ett femtiotal kallelser till ett konstituerande möte. Vi hyrde en liten lokal i Folkets Hus för privata pengar (motsvarande ungefär vår matkassa för en vecka). Och så cyklade vi runt och delade ut dessa kallelser.

Det kom många fler till mötet än väntat. På något sätt verkade det som om det fanns ett latent behov av att få jobba för en folkets kultur. Det valdes en ledningsgrupp (den bestod förstås av Tore, Margareta och mig, med Margareta som ordförande och sammankallande). Och så beslöts det att vi skulle arrangera ett stort offentligt startmöte för den nya tidningen, med så stora och kända namn som möjligt som talare. Helst Sven Delblanc och Vilhelm Moberg.

Inte visste vi då att dessa herrar redan brevväxlade och att denna brevväxling så småningom skulle bli bok och föremål för litteraturforskarens mödor!

Att just Delblancs och Mobergs namn kom upp berodde på att de båda öppet tagit ställning i Vietnamfrågan. Moberg hade reagerat starkt mot polisbrutaliteten mot Sköld Peter Matthis på den allra första Vietnamdemonstrationen på Hötorget 1965. Delblanc hade hållit tal i Uppsala och var en av de få universitetslärare som öppet protesterade mot USA:s krig och bombningar.

Margareta kontaktade Moberg och Delblanc och fick omedelbart positiva svar från båda. Vi har naturligtvis breven sparade.

Moberg kommenterar det hela i ett brev som finns återgivet i boken "Broder Ville, Käre snälle Sven. 26 växlade brev mellan Vilhelm Moberg och Sven Delblanc" (Carlssons 2006):

"... det gläder mig att vi på torsdag ska råkas i denna stad, på mötet för Folket i Bild – Kulturfront – enligt vad en pigg flicka i telefon, Margareta Zetterström, försäkrat mig i dag! Hon sa att du kommer med. Så nu vet Du det, om Du inte visste det förut!" (brev 13, 16 oktober 1971)

Vi tog risken och bokade stora salen i Folkets Hus. Det var en massa förberedelser. En affisch skulle tryckas, pressen meddelas och allt möjligt förberedelsearbete planeras ända ner till kaffekokning och införskaffande av pappersmuggar. Och så var det frågan om hur Vilhelm Moberg skulle transporteras till Uppsala. Han hade nämligen ställt som villkor att han skulle bli

skjutsad från sitt hem på Väddö, i Stockholms skärgård, till Uppsala. De lokala transporterna var för osäkra, och han hade ingen bil.

Den enda i gruppen som hade tillgång till bil var jag. Min bror och jag hade nyligen köpt en gammal rostig Volvo från 1951 med takgök. Priset var 300 kronor. Det var inte mycket till bil, men den hade i alla fall orkat köra från Uppsala ända upp till spelmansstämman i Delsbo samma år.

Det blev alltså jag som skulle köra Vilhelm Moberg från Väddö till Uppsala, till hotell Gillet där han ville övernatta "på egen bekostnad". Sedan hade både han och Sven Delblanc bett att vi skulle organisera något slags eftersittning där de kunde få sitta och prata.

Så här i efterhand, när man läser brevväxlingen mellan Delblanc och Moberg, förstår man att detta sammanträffande var något de båda sett fram emot rätt länge. De hade gått om varandra flera gånger, men nu skulle de äntligen få träffas. Men det visste vi i arbetsgruppen för FiB/K inget om. Däremot tillsatte vi givetvis en kommitté med uppdrag att bl.a. fixa pyttipanna, småköttbullar och prinskorv till denna eftersittning.

Studentföreningen Verdandi ställde upp med lokal. Delblanc hörde också av sig och sade att det vore bra om vi kunde ordna "något starkare" till maten, eftersom Moberg säkert skulle uppskatta det.

Så här långt efteråt verkar detta organiserande lite skrattretande. Men vi var ju lusfattiga allihop. Det påstås numera ofta att den tidens vänster mest bestod av överklassare, men FiB/K i Uppsala bestod på sjuttioalet i stort sett av unga studenter från lägre medelklass- och arbetarhem. Det fanns inga dolda resurser och allt måste göras i form av frivilligt arbete. Den som tjänade mest av oss var han som hoppat av sina studier och arbetade som brevbärare.

Vilhelm Moberg bodde på en gård som hette Söderäng och låg en bit från dåvarande färjeläget, i riktning mot Grisslehamn. Man körde av en liten avtagsväg till höger och kom fram till gården. Jag hade tagit god tid på mig och kom fram vid tvåtiden. Mobergs fru öppnade dörren och hälsade mig välkommen in. Jag minns inte riktigt hur det såg ut där inne, jag satt mest i tamburen på en pall medan Vilhelm Moberg, den författare jag alltid satt högst av alla, rådgjorde med sin fru om han skulle ha skjorta och slips eller pullover. Och vilken kavaj han skulle ha och var väskan med hotellövernattningsgrejerna låg.

När jag var tio låg jag en gång sjuk hemma i Salbohed, i Västmanland, och letade efter något att läsa. I vardagsrummet fanns två tjocka böcker, "Utvandrarna" och "Invandrarna". Min pappa, som var folkskollärare, brukade säga att den störste författare som någonsin funnits i Sverige var August

Strindberg. Faster Greta hade tillsammans med tusentals andra socialdemokratiska ungdomar gått förbi hans balkong och hyllat honom på hans sextioårsdag. Men den störste av de nu levande författarna var, enligt pappa, Vilhelm Moberg. Utan diskussion. Självt hade jag läst sen jag var fem, och jag hade redan plöjt igenom hela Sagabibliotekets utgivning av barnböcker. Nu tänkte jag att jag skulle försöka med någon av de vuxnas böcker. Jag började med "Utvandrarna". Och drogs omedelbart in i texten. Mycket trevlig sjukdomstid!

Nu satt jag, många år senare, i den störste av de nu levande svenska författarnas tambur och väntade på att jag skulle skjutsa denne till Uppsala.

– Du får ta vägen över Älmsta. Jag måste till affären och posta det här brevet till Bonniers före klockan tre.

Moberg hade slutligen bestämt sig för polotröja och en brun kavaj. Han hade också satt på sig ytterrock. Hans fru rättade till rocken. På en byrå i tamburen låg en bok betitlad "Perspektiv på utvandrarromanen". Han tog den i handen, visade mig och frågade:

– Förstår du vad sånt här ska vara bra för?

Frågan var märklig, tyckte jag. Jag var ju fysikdoktorand, min enda relation till Moberg var att jag hade läst många av hans romaner, men det gjorde mig inte sakkunnig nog att svara på en sådan fråga. Margareta hade just påbörjat sina litteraturhistoriska doktorandstudier. Inte kunde jag fördöma hela ämnet litteraturhistoria.

– Jag vet inte, pep jag. Men om vi ska hinna till affären måste vi nog åka nu.

Gudskelov nöjde han sig med det svaret. Moberg kysste sin fru, och vi gick ut.

På sin hemtrevliga småländska började han omedelbart hålla låda i bilen. Det räckte med att jag lade in ett "jaså" eller "oj då" emellanåt. Han var missnöjd med prissättningen på sina böcker, förstod jag. Han berättade att brevet till Bonniers, som vi skulle lägga på postlådan, rörde "Min svenska historia" som han just arbetade med.

– Gustav Vasa var allt en riktig bondeplågare det.

– Mmm.

Vi kom till affären, klockan var tjugo minuter i tre, han lade brevet på lådan och föreföll väldigt nöjd. Därefter berättade han om hur han träffat den Nobelprisbelönte författaren Steinbeck och hur mycket problem Steinbeck haft med spriten. Och så drog han den kända historien om hur Steinbeck efter Nobelprisnatten, alldeles knallfull, lagts i säng på Grand Hotell i Stockholm och

på morgonen blivit väckt av ett Luciatåg. Han hade då trott sig vara i himlen och därav dragit slutsatsen att han måste vara död.

Moberg pratade också om Uppsala och de akademiska "uvarna". Han berättade att han en gång blivit föreslagen ett hedersdoktorat i Uppsala. Men så hade romanen "Utvandrarna" kommit ut och av de förstockade i Sverige stämplats som pornografi, och då hade Uppsala universitets konsistorium dragit öronen åt sig och avslagit det hela.

– Så jag är "Docteur honoré refusé", skrockade han förtjust. Men du är ju riktig akademiker, sade han sedan och vände sig till mig.

– Ja, men jag läser fysik. Det är en annan sak när man är naturvetare.

– Ja, nån ska väl vara det också, muttrade Moberg.

Det var en märklig resa. Tiden gick fort och Moberg bara öste på. Snart var vi framme i Uppsala. Jag körde till hotell Gillet, som på den tiden låg på sin traditionsenliga plats vid Dombron. Klockan var strax över fyra. Jag stannade och öppnade bildörren och Moberg klev ur.

– Mötet är i Folkets Hus. Det börjar klockan sju. Jag kommer och hämtar dig här halv sju.

– Det blir bra. Har ni ordnat så jag kan träffa Sven efteråt?

– Ja visst. Vi har fixat eftersittning. I Verdandis klubblokal.

Moberg var på gott humör efter att ha hållit låda ända från Väddö till Uppsala. Han tyckte uppenbarligen att det vara trevligt att komma till staden där "de akademiska uvarna" huserade.

– Jag ska bara ta mig en liten matbit före mötet.

Klockan halv sju var jag tillbaka vid hotellet. Moberg hade verkligen haft en trevlig middag i Gillets restaurang. Faktum var att han hade påtagliga svårigheter att gå stadigt, och jag fick hjälpa honom in i bilen. Han skulle ha kunnat uppträda som eldslukare ifall man hade satt en tändsticka framför munnen när han andades ut.

– Jävlar tänkte jag. Det här kan gå åt skogen totalt.

Jag parkerade bilen på stationssidan mitt emot Folkets Hus. Men när vi korsade Kungsgatan inträffade något märkligt. Moberg rätade plötsligt på ryggen och gick sedan fullständigt rakt och normalt. Väl inne i möteslokalen satte han sig bredvid Sven Delblanc som redan anlant.

Vi tog inträde till mötet. Det skulle gå dels till lokalhyran, dels till den fond som vi höll på att samla ihop för att möjliggöra den framtida tidningens utgivning.

Uppsala Nya Tidnings reportrar kom. Vi tvingade av dem inträdesavgift och märkligt nog betalade de.

Ulf Örnkloo från radion kom. Han muttrade att pressen borde få gå in gratis, men vi var obevekliga. Samma sak med Dagens Nyheters lokalreporter.

Vi var försedda med en hederskodex som sade att alla skulle behandlas lika. Tanken att det skulle kunna vara bra att hålla medierna på gott humör, slog oss aldrig. FNL-rörelsen hade arbetat så länge i motvind att vi som var unga vid den här tiden ansåg det självklart att det *bara var med egen kraft* som man kunde åstadkomma något här i världen. Moberg hörde våra diskussioner om inträdet och föreföll road.

Mötet började och Sven Delblanc höll ett engagerat föredrag om vikten av en oberoende press. Han stödde projektet att återskapa en masspridd populärtidning på föreningsbasis, en tidning som skulle ta upp traditionerna från gamla anrika Folket i Bild. Alltså den tidning som gavs ut mellan 1934 och 1960 men sedan köptes upp av Bonniers och omvandlades till FIB Aktuellt.

Så var det Mobergs tur. Jag bad intensivt om att han inte skulle snubbla när han gick upp i talarstolen. Men det var onödigt. Han gick rak i ryggen och gjorde ett lysande framträdande helt utan manus. Han berättade om hur Bonniers försökt värva honom till FIB Aktuellt och hur han då hade sagt:

– Ni får väl skicka mig ett exemplar så jag får se vad det är jag ska medverka i.

Men när han då såg denna Bonniertidning tyckte han att "det där var ju bara strunt". Och nu var han glad över att det fanns så många ungdomar som ville ta upp tråden från gamla Folket i Bild.

Det blev en fantastisk stämning. Stora salen i Folkets Hus var överfull, vi hade fått sätta in en massa olagliga extrastolar som vaktmästarna blundade för. Frågor i mängd och livliga diskussioner. De intresselistor vi sände runt blev genast fulltecknade. Över hundra personer tecknade sig för att betala 250 kronor till stödfonden, och vi insåg att vår lilla arbetsgrupp på cirka 25 personer före mötet nu måste ha växt till sisådär 120.

Vi var därför väldigt uppåt när vi, tillsammans med Delblanc och Moberg, efter mötet förflyttade oss till Verdandis källarlokal på Sysslomansgatan. Kommittén för eftersittningen hade gjort ett gott arbete. Moberg och Delblanc och några till placerades vid ett särskilt bord. Pyttipannan var hemlagad och mycket god, köttbullarna likaså och prinskorven välstekt. Den som fått i uppdrag att fixa "något starkare" ställde fram en brännvinsflaska åt Moberg och Delblanc. Alla åt och hade trevligt. Delblanc tog upp olika litterära samtalsämnen, och Moberg och han resonerade fram och tillbaka. Vi som var unga satt mest och lyssnade. Till slut ville Delblanc diskutera Andersen Nexös kompositionsmetoder. Men då hade de redan inmundigat mer än tre snapsar,

och man måste komma ihåg att vi som organiserat mötet var runt tjugo allihop och hälften snygga och begåvade FNL-tjejer. Moberg tittade sig runt i lokalen och lyssnade till slut inte längre på vad Delblanc försökte säga. Förutom dessa snapsar hade ju Moberg grundat på Gillet.

– Är det ingen som har ett munspel?

Jo faktiskt, vi hade ju Uppsalas FNL-sånggrupp i lokalen. Och eftersom alla sånggrupper vid den här tiden var påverkade av Bob Dylan så fanns det förstås ett sådant.

Moberg tog munspelet och började spela vals, den ena valsen efter den andra. Han var faktiskt riktigt bra på det, så resten av kvällen blev en ganska så märklig och helt spontan konsert. Moberg som solist, ibland ackompanjerad på gitarr av någon i FNL-sånggruppen, och en publik bestående av aktivisterna i den blivande Uppsalaavdelningen av Folket i Bild/Kulturfront.

Efter gemensam diskning gick vi hem, och dagen därpå skulle Moberg ta tåget till Stockholm i något författarärende. Jag behövde alltså inte skjutsa honom tillbaka hem till Väddö.

SVANTE SVENSSON